

DREPTURILE ELEVULUI ȘI MANUALUL DIGITAL

LAURENȚIU ȘOITU*

ALINA ȚICĂU

Abstract:

Education is an essential right that allows individuals to receive training to know their traditions, perennial values, the principles and standards of society through their social fulfillment. The right to instruction and education is important in itself but it also counts for the benefit of others, for the economic, social and cultural development of all. This paper aims to highlight the idea that each generation has its own conditions for development. Enjoying novelty and progress at technological and conceptual levels – is everyone's right. A generation of digital natives currently grows and asserts itself. Their textbooks as a mean of learning and education can only be in consonance with the current cutting edge technology.

Keywords: human and children's rights, digital natives, digital textbooks, training and education, inclusion, success and social affirmation.

Abstrait:

L'éducation est un droit essentiel qui permet aux individus de recevoir une formation leur permettant de connaître les traditions, les valeurs pérennes, les principes et les normes de la société, grâce à leur épanouissement social. Le droit à l'instruction et à l'éducation est important en soi, mais il compte aussi pour le bénéfice des autres, pour le développement économique, social et culturel de tous. Cet article se propose de développer l'idée que chaque génération a ses propres conditions pour le développement. Bénéficiaire des innovations et des progrès aux niveaux technologiques et conceptuels – c'est le droit de chacun. Une génération de natifs digitaux se développe et s'affirme actuellement. Leurs manuels en tant que moyen d'apprentissage et d'éducation ne peuvent être qu'en harmonie avec la technologie de pointe d'aujourd'hui.

Mots-clés: droits et droits des enfants, natifs numériques, manuels numériques, formation et éducation, inclusion, réussite et affirmation sociale.

Societatea modernă, a înțeles, din vremea Renașterii, că educația maselor este o nevoie a tuturor, ca școala însăși este chemată să-și modifice înfățișarea – prin apariția grupului clasă de învățare – atât ca arhitectură cât și concepție despre locul, metodele, instrumentele, timpul și actorii procesului. Drumul ascendent a cunoscut suficiente momente ale discontinuității – generate, cu deosebire, de catastrofe sociale și naturale – dar rolul de motor, inovator a fost luat, rând pe rând, de fiecare dintre elementele curriculare – cum sunt ele astăzi numite – sau de mai multe dintre ele, simultan.

Interesul nostru, aici, se centrează pe rolul instrumentelor, al mijloacelor – deținut de noile tehnologii – în garantarea dreptului egal la educație.

Educația, în sensul său cel mai larg și obișnuit, presupune ca subiecții săi să dobândească o diversitate de cunoștințe, principii și norme de conduită, atitudini superioare. Altfel spus, ea începe cu achiziționarea de cunoștințe elementare, despre mediul de viață și comportamentele, tradițiile, valorile perene și specifice acestuia, dar aproape nimeni nu uită să adauge că educație înseamnă și

alfabetizare, școlarizare pentru toți și pe durate cât mai lungi, ale întregii vieți¹. Din perspectiva drepturilor omului, „Orice persoană are dreptul la învățatură... Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale”².

Pe de altă parte, Convenția privind drepturile copilului stipulează că: „Statele părți vor recunoaște importanța funcției îndeplinite de mijloacele de informare în masă și vor asigura accesul copilului la informație și materiale provenind din surse naționale și internaționale, în special cele care urmăresc promovarea bunăstării sale sociale, spirituale și morale și a sănătății sale fizice și morale”³.

Dacă în prima etapă de dezvoltare a copilului, se consideră că toți copiii trebuie sau, în orice caz, au dreptul să învețe să citească, să scrie, să socotească – datorită instruirii primare –, adesea

¹ *Memorandum privind învățarea pe durata întregii vieți*, Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832.

² Art. 26 din Carta drepturilor omului.

³ Art. 17 din Convenția privind drepturile copilului, a se vedea Irina Moroianu Zlatescu (coord) și alții, *Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte*, Vol I, IRDO, București, 2008, pp. 359-385.

* Prof. univ. Emerit dr.

este uitată importanța dimensiunii educaționale a acestei perioade și, mai ales, a celei anterioare intrării în școală, a cunoscutei etape *a celor 7/6 ani de acasă*. Ignorarea este, pe de o parte cauzată de diminuarea vârstei de integrare a copilului în forme instituționale, preșcolare – de la 3 la 6 ani –, pe de altă parte, de transformarea școlii într-o instituție de servicii publice – cu o reprezentare nouă, la nivelul familiei și al comunității, a funcțiilor sale. În vreme ce familia, obișnuită cu servicii diverse și complete, cere tot mai mult, școala se afla mereu mai solicitată și mai părăsită de partenerii tradiționali.

Dintotdeauna s-a consacrat ideea axiomatică a nevoii ca educația și instruirea să se realizeze cu respectarea caracteristicilor proprii fiecărei generații și ale celor individuale. Ministerul Educației a elaborat, în acest sens, un nou instrument pedagogic, care să împlinească așteptările elevilor, dar și valorificarea competențelor dobândite, anterior, de copiii claselor primare. Introducerea manualului digital vine în întâmpinarea școlarii recunoscuți ca *nativi digitali*, deci, ale căror preocupări inițiale sunt diferite și vor deveni, din ce în ce mai complexe prin mod de lucru, structurare a timpului și locului, instrumentelor, strategiilor, metodelor etc.

Nativii digitali și drepturile lor

Sociologul francez Pierre Bourdieu⁴ a teoretizat fenomenul *nativi digital*, folosind constructul *habitus*, care face diferența între un mediu bogat digital, ce oferă un potențial complet diferit față de unul lipsit de asemenea posibilități ale tehnologiilor noi. Pentru nativii digitali, modalitățile de acțiune și de a ființa în lumea socială sunt dictate de experiențele lor în relația cu tehnologia. Lumile lor sunt puternic influențate de astfel de mijloace. Jucăriile pentru copii mici, de exemplu, conțin tehnologii sofisticate în comparație cu jucăriile părinților lor. Schimbările din ultimii douăzeci de ani fac vizibil modul în care tehnologiile digitale modifică experiențele copiilor mici, adolescenților, tinerilor și, în oarecare măsură, pe ale tuturor. Inevitabil, astfel de experiențe schimbă (pre)dispoziția de învățare și comportamentul asumat.

⁴ A se vedea Bourdieu, P. 1983. *The Forms of Capital*, in J.G. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-258. New York: Greenwood; Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*, trans. G.A.M. Raymond. Cambridge: Polity.

Prensky folosește termenul de „nativi digitali” pentru a se referi la generația care a crescut cu tehnologiile digitale, subliniind că acestea contribuie la construcția viziunii, concepției lor diferite despre lume⁵. Diferența dintre ei și cei din generațiile care folosesc, doar de o vreme, de la o anumită vârstă, aceleași tehnologii este dintre nativi și „imigranți digitali”. Cei din urmă pot învăța și învață comportamentele impuse de noile tehnologii, dar cu un efort considerabil mai mare și cu alte motivații decât ale nativilor digitali. În plus, vom remarca încă o diferență importantă: imigranții își însușesc un nou comportament fără a uita pe/de cel vechi, în vreme ce nativii nu cunosc altul! De aici, dificultatea lor de înțelegere a adulților – părinți și profesori – dornici să le impună ceea ce ei au cunoscut.

Prin expunerea și utilizarea tehnologiilor aduse de calculator, oamenii tind să construiască predispoziții față de întreaga tehnologie⁶. În ceea ce privește aspectul copilăriei timpurii, folosind cadrul, *habitusul* descris de Bourdieu, acesta permite și totodată obligă educatorul nu doar să vadă copilul ca produs de circumstanțe sociale și experiențe diferite, ci drept motiv de regândire a teoriilor pedagogice și a curriculum-ului. Cumulând toate instrumentele media – telefoane, tablete cu Internet, aplicații pentru jocuri și de chat – descoperim un spațiu al experiențelor specifice acestei generații, inexistente pentru alte generații – atât ca formă și conținut dar și în ceea ce privește cantitatea lor. În acest sens, procesul învățării și mediul educației înregistrează modificări cu potențări neexplorate și ameliorări motivate temeinic. Este momentul în care decidenții de politici educaționale pot renunța la imperativul adaptării școlii la noile tehnologii pentru că acestea nu sunt decât simple instrumente, mijloace la îndemâna noastră. Noilor mijloace li se impune adaptarea la cerințele școlii și la caracteristicile individuale ale elevilor.

Unul din mijloacele de instrucție și educație – generat de noile tehnologii – este manualul digital – construit ca resursă multimedia de învățare pentru elevii nativi digitali și instrument total nou

⁵ A se vedea Prensky, M. (2005) *Digital Natives: how they think differently*.

⁶ A se vedea Zevenbergen, R. 2007. *Digital Natives Come to Preschool: implications for early childhood practice*, *Contemporary Issues in Early Childhood*, Volume 8, Number 1

pentru învățătorii, *imigranți* în spațiul exclusiv digital al elevilor lor.

În lucrarea „Nativi digitali, imigranți digital”, Marc Prensky folosește o analogie între vorbitorii nativi și imigranții în acel spațiu lingvistic, pentru a descrie diferența dintre generații care separă elevii și studenții de azi de profesorii lor („imigranți digital”) ⁷. Nativii digitali sunt descriși de Prensky ca fiind înconjurați de elemente media digitale în asemenea măsură încât structurile lor cerebrale pot fi foarte diferite de cele ale generațiilor anterioare: „Nativii digitali sunt obișnuiți să primească informații foarte repede. Lor le place să lucreze în paralel sarcini multiple. Preferă grafica înainte de text, având un randament ridicat când se află într-o rețea. De asemenea, preferă jocurile în locul muncii „serioase” ⁸. În schimb, cei care nu sunt născuți în lumea digitală dezvăluie statutul lor non-nativ, care se manifestă, de exemplu, prin imprimarea unui document digital pentru a-l edita, mai degrabă decât editarea lui on-line” ⁹.

Manualul digital, instrument necunoscut sau ignorat

În martie 2013, Ministerul Educației Naționale – prin *Ordinul de ministru nr. 5559/22.11.2013* ¹⁰ – a prezentat ideea utilizării unei platforme de manuale digitale pentru clasele I – III, deschisă celor interesați: elevi, profesori, părinți. Noile manuale se prezintă atât în variantă tipărită, cât și digitală, elevii primind ambele formate. Spre deosebire de vechiul abecedar, care avea 128 de pagini, noul manual are 160 de pagini, acoperind întreaga programă școlară, și este însoțit de un CD/DVD cu formatul digital.

În perioada martie-mai 2014, a avut loc selecția cadrelor didactice evaluatori ai manualelor școlare. Prioritate au avut cadrele didactice cu gradul didactic I sau II, care au absolvit cursuri sau module specifice activităților de evaluare a proiectelor de manuale școlare sau de abilitare curriculară, ori pentru evaluare de proces. Un alt criteriu

pentru a fi evaluator a fost deținerea titlului științific de doctor, respectiv, absolvirea unui masterat sau a unui curs postuniversitar în domeniul științelor educației. Remarcăm absența cerințelor privind competențele de utilizare a noilor tehnologii, condiții absolut necesare în evaluarea noilor instrumente. Este dovada ignorării, neglijării – de la început – a schimbărilor intervenite în contextul de învățare și formare a nativilor digitali, cu păstrarea credinței că reușita școlară este asigurată de conservarea și dezvoltarea instrumentelor, strategiilor, metodelor consacrate prin generațiile anterioare. Subliniem că aceste fenomene sunt prezente în condițiile în care sarcina asumată vizează alocarea unor resurse importante în construcția, elaborarea unor mijloace noi de instrucție și educație, cărora li se recunoaște importanța. Este așteptat noul prin conservarea a ceea ce a fost. Dificultatea de înțelegere provine, pe de o parte, din lipsa de încredere în utilizarea a ceva neverificat, pe de altă parte, din modul în care au fost înțelese, în ultimele decenii, reformele din educație – ca „opere de autor”, ordin de ministru capabil să revoluționeze tot și, mai ales, elevul prin „centrarea” pe el.

Reformele vizate au uitat, mereu, câte ceva, fie învățătorul/ profesorul, fie mijloacele, fie locul/ construcția școlii, fie familia, fie comunitatea – cu interesele și resursele sale –, fie elevul – chiar și atunci când doar despre el se vorbește spre a acoperi necunoașterea particularităților lui și desconsiderarea nevoilor sale. Asemenea abordări au devenit surse de inegalități nebanuite, anterior, tocmai pentru că ele s-au multiplicat și diversificat la nivelul condițiilor, al organizării conținuturilor, al metodelor, al mijloacelor, al resurselor – umane și materiale –, al profesorilor/învățătorilor, al elevilor, al familiilor, al comunităților – private și de școli, printr-o gândire neoliberală axată pe eficiență.

Absența unei gândiri adecvate și articulate a procesului educativ a făcut posibil să avem, pentru prima dată în istoria școlii, manuale la care elevii nu au acces. Au fost realizate manualele digitale fără a se asigura accesul elevilor la ele, neexistând calculatoare/tablete, suportul necesar pentru a-l utiliza. Dacă între proiectele ministerului se pare că exista și acela de dotare a școlilor cu infrastructura necesară, la scurt timp după finalizarea manualului a fost schimbat ministrul. Lipsa de continuitate în implementarea proiectelor a

⁷ A se vedea Prensky, M. (2001) *Digital Natives, Digital Immigrants, On the Horizon* (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001).

⁸ Idem, p. 1.

⁹ Idem, p. 4.

¹⁰ <http://lege5.ro/Gratuit/gm4tenzugi/ordinul-nr-5559-2013-privind-regimul-manualelor-scolare-in-invatamantul-preuniversitar>.

transformat manualele digitale în documente școlare uitate – înainte de utilizare – purtând conotația negativă a unor cheltuieli ineficiente și nenecesare.

În plus, decizia – de noi lăudată și apreciată ca necesară –, a condus la manuale generate în afara oricărei cercetări a potențialului și așteptărilor elevilor¹¹, familiilor, comunităților și învățătorilor.

Manualul digital între incluziune și marginalizare socială

Utilizarea noilor tehnologii este larg recunoscută ca o parte a vieții de zi cu zi a multor oameni și are impact major asupra multor aspecte ale societății. Faptul că digitalul ocupă loc prioritar în politicile asistive pentru persoanele cu dizabilități, îmbunătățindu-le calitatea vieții, crescând șansele participării lor la viața socială, este un motiv suplimentar de gândire a locului noilor tehnologii în ameliorarea procesului de incluziune, încă din școală. Manualul digital garantează șanse egale de manifestare a tuturor elevilor, inclusiv, a celor cu dizabilități/CES – cerințe educaționale speciale – creându-li-se posibilitatea de reacție. Calculatoarele pot îmbunătăți accesul independent al elevilor la educație¹²; Elevii cu nevoi educaționale speciale sunt capabili să-și îndeplinească sarcinile de lucru în ritmul lor propriu de muncă¹³; Elevii cu deficiențe de vedere, bunăoară, dacă folosesc internetul au acces la informații la fel ca toți ceilalți colegii ai lor¹⁴. Aceste facilități le obține oricare dintre copii cu deficiențe senzoriale: văz, auz, locomotor utilizând calculatorul pentru învățare și relaționare. Inegalitatea dintre ei, riscul marginalizării celor cu dizabilități începe cu lipsa de informare a posibilităților oferite

de noile tehnologii. Este recunoscut la nivel internațional că marginalizarea, inegalitățile create din lipsa de informare, sunt la fel puternice precum unele bariere sociale, economice și politice¹⁵. Asemenea efecte sunt și dovezi ale nerespectării unora dintre drepturile fundamentale: „Orice persoana are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a participa la progresul științific și la binefacerile lui”¹⁶. Introducerea timpurie a noilor mijloace în procesul de învățământ devine și o sursă de cunoaștere a facilităților pentru dezvoltare nediscriminatorie și incluziune, dar și de reală utilizare a lor pentru afirmarea multiplă și completă în viața socială .

La rândul lor, elevii cu dificultăți de învățare pot relaționa și înțelege mai ușor¹⁷, deoarece aceia care folosesc noile tehnologii primesc sprijin în dezvoltarea stimei de sine și a credibilității lor în școală și în comunitățile lor de viață¹⁸. Creșterea încrederii în puterile lor și recunoașterea dobândită din partea celorlalți elevi îi motivează să folosească internetul acasă, atât pentru reușita din școală, cât și pentru interesele de petrecere a timpului liber¹⁹.

Concluzia oricărei analize privind noile tehnologii și a produselor lor – manualele digitale – ne direcționează, pe de o parte, spre obligația decidenților de politica școlară de a favoriza șanse egale de acces la ele, tuturor elevilor, pe de altă parte, spre dreptul nativilor digitali – indiferent de condițiile, dizabilitățile și nevoile lor speciale – de a beneficia de contexte și experiențe de învățare specifice generației lor.

¹¹ Am avut surpriza ca intrând la o clasă I, cu o tabletă pe care o consideram foarte complicată, pentru că se putea scrie direct cu mâna, elevii ale căror competențe erau puse la îndoială, s-au dovedit a fi mai performanți și mai siguri pe ei în utilizare, decât noi. Singurii rezervați în relația cu noua tehnologie au rămas profesorii – nesiguri pe ei – și comunitate împreună cu familiile – fie din ignoranța, fie din lipsa resurselor de achiziționare a noilor mijloace de instrucție și educație.

¹² A se vedea Moore, D. and Taylor, J., 2000. Interactive multimedia systems for students with autism *Journal of Educational Media*, 25 (3), pp. 169-175; Wadell, L., 2000. The pilot internet project: evaluation report. RNIB.

¹³ ACE CENTRE ADVISORY TRUST, 1999. Catchnet: the use of telecommunications technology to provide remote support and training to young people with access difficulties. ACE Centre Advisory Trust. <http://www.ace-centre.org.uk/download/catchreport.doc>.

¹⁴ A se vedea Wadell, op. cit.

¹⁵ World Summit for Information Society – Summit-ul Mondial al Societății Informaționale, din 2010

¹⁶ Carta Drepturilor Omului, art. 27.

¹⁷ A se vedea Detheridge, T., 1997. Bridging the communication gap for pupils with profound and multiple learning difficulties. *British Journal of Special Education*, 24 (1), pp. 21-26.

¹⁸ A se vedea Worth, N., 2001. Fountaindale communication project. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36, pp. 240-245.

¹⁹ A se vedea Wadell, op. cit.